

فصل دوازدهم

مفاهیم کلی ارزشیابی

گروه فیزیک

سمیرا بهروزی

منصوره سبزی

خانم گلشائیان

ساحل عالیشوندی

آقای جرسه

آقای بحرانی

آقای سیفی

مهارت‌های آموزشی بعد از تدریس

- برای تشخیص اینکه آیا شرایط ایجاد شده در طی فرآیند آموزش مطلوب بوده است یا نه و اینکه آیا شاگردان با کسب تجارب و انجام دادن فعالیت‌های تعیین شده به هدف‌های آموزشی رسیده‌اند یا نه؛ ارزشیابی مستمر از فرآیند تدریس و یادگیری امری ضروری به نظر می‌رسد.
- نحوه ارزشیابی باید براساس نوع هدف، شرایط و فعالیت‌های انجام شده تعیین شود.
- مسلم است که ارزشیابی در هیچ موقعی نباید به عنوان هدف مطرح شود و فرآیند آموزش را تحت تاثیر قرار دهد.

اطلاعاتی که ارزشیابی به معلم می‌دهد:

۱. معلم اشکالات و نقایص موجود در هدف‌ها، محتوا، شیوه‌ها و وسایل آموزشی و در یک کلام، اشکالات فعالیت‌های آموزشی را در می‌یابد.
۲. از چگونگی توفیق و شکست شاگردان و میزان آمادگی آنان برای فعالیت بعدی آگاه می‌شود.
۳. وجوه قوت و ضعف تدریس خود و کفایت ابزارهایی را که در اندازه‌گیری و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی شاگردان به کار گرفته است در می‌یابد.

اصطلاحات و مفاهیم فعالیت‌های آموزشی بعد از تدریس

اگر یادگیری را تغییر در رفتار شاگرد بر اثر تجربه‌های آموزشی بدانیم، امتحان عبارت است از اندازه‌گیری میزان تغییرات ایجاد شده در رفتار شاگردان براساس هدف‌های تعیین شده در فعالیت‌های آموزشی. در این جا سوالاتی مطرح می‌شود که به آن‌ها پاسخ می‌دهیم:

امتحان چیست؟

در روش‌های سنتی امتحان به عملی گفته می‌شود که در پایان هر یک از سه ماهه، یا نیمسال تحصیلی برای اندازه‌گیری میزان آموخته‌های شاگردان و تعیین قبول شدگان و مردودان به منظور ارتقای شاگردان از کلاسی به کلاس دیگر انجام می‌گرفت.

در اصطلاح جدید مفهوم امتحان با ارزشیابی یکی است، زیرا هر دو به اندازه‌گیری آموخته‌های شاگردان مربوطند. بنابراین امتحان نیز، همچون ارزشیابی احتیاج به اطلاعات دارد.

اندازه‌گیری چیست؟

اگر معلمی توانایی یا یکی دیگر از ویژگی‌های شاگردان را به وسیله‌ی آزمونی به کمیت تبدیل کند و آن‌ها را به صورت اعداد نشان دهد، گفته می‌شود که عمل اندازه‌گیری انجام داده است.

آزمون چیست و چه فرقی با اندازه‌گیری دارد؟

اگر چه آزمون یکی از وسایل اندازه‌گیری آموخته‌های شاگردان در جریان فعالیت‌های آموزشی است، نمی‌توان مفهوم آن را کاملاً با مفهوم اندازه‌گیری یکی دانست. زیرا آزمون ویژگی یا صفتی را مستقیماً اندازه‌گیری نمی‌کند، بلکه فقط نمونه‌ای از تغییرات بالفعل را اندازه می‌گیرد. مفهوم آزمون از مفهوم اندازه‌گیری محدودتر است و معمولاً به سوالاتی اطلاق می‌شود که در اختیار شاگردان قرار می‌گیرد تا به آن پاسخ دهند.

ارزشیابی چیست؟

➤ اگر به دست آوردن اطلاعات اندازه‌گیری است، پس ارزشیابی چیست؟

هرگاه به توانایی کسی نمره بدهیم و این نمره را یادداشت کنیم، توانایی وی را اندازه‌گیری کرده‌ایم. ولی هرگاه این نمره را تفسیر کنیم، یعنی آن‌ها را با معیارهای ویژه یا ضوابط معینی مقایسه کنیم دیگر عمل اندازه‌گیری را انجام نداده‌ایم بلکه توانایی پیشرفت شاگردان را ارزشیابی کرده‌ایم. ارزشیابی نوعی داوری در مورد فرد است براساس اطلاعات معتبر.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی: فرآیندی منظم برای تعیین و تشخیص میزان پیشرفت شاگردان در رسیدن به هدفهای آموزشی.

فرآیند منظم: ارزشیابی باید بر طبق یک برنامه و روال منظم انجام گیرد.

هدفهای آموزشی: بدون توجه به هدفهای آموزشی از پیش تعیین شده ارزشیابی پیشرفت تحصیلی معنا نخواهد داشت.

ارزشیابی از اندازه‌گیری جامع‌تر است. اندازه‌گیری صرفاً کمی است.

ترس از ارزشیابی

➤ چرا بسیاری از شاگردان از ارزشیابی می‌ترسند؟

علت ترس از ارزشیابی بیشتر ناشی از عملکرد غلط معلمان و روش‌های نادرست ارزشیابی است. ارزشیابی، تنها برای صدور جواز عبور شاگردان از یک کلاس به کلاس دیگر نیست. بلکه باید کارآیی معلمان در امر تدریس نیز مورد ارزیابی قرار گیرد. هدف آموزش و پرورش تنها انتقال معلومات و حقایق علمی نیست بلکه برآوردن نیازهای همه جانبه شاگردان است، به طریقی که همه آنها بتوانند استعداد و توانایی خود را از بالقوه به بالفعل درآورند.

هدف ارزشیابی

۱. ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای شناخت توانایی و زمینه‌های علمی شاگردان و تصمیم‌گیری برای انجام دادن فعالیت‌های بعدی آموزشی: نتایج این گونه ارزشیابی‌ها اطلاعات و شواهدی در اختیار معلم قرار می‌دهند که می‌تواند براساس آنها تصمیمات آگاهانه‌تری اتخاذ کند و در صورت عدم تسلط، به ترمیم مطالب گذشته بپردازد. و در صورت تسلط شاگردان به محتوا، مراحل بعدی تدریس را طراحی کند و شاگردان را برای یادگیری برنامه جدید آماده سازد.

۲. ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای شناساندن هدف‌های آموزشی در فرآیند تدریس: اگر چه در شروع فعالیت آموزشی می‌باید هدف‌های آموزشی برای شاگردان مشخص باشد، اما ارزشیابی با آگاه ساختن شاگردان از هدف‌های رفتاری هر یک از مواد آموزشی، هدایت یادگیری و زمینه سازی در آن‌ها و امکان مطالعه بهتر و بیشتر را فراهم کند.
۳. ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای بهبود و اصلاح فعالیت‌های آموزشی: ارزشیابی کیفیت تلاش شاگردان و روش تدریس معلم و میزان مهارت وی را در این زمینه مورد ارزیابی قرار می‌دهد. در بسیاری از موارد عدم موفقیت شاگردان معلول روش تدریس نامطلوب معلم است. تحلیل نتایج ارزشیابی به معلم فرصت می‌دهد که همواره در صدد اصلاح و بهبود روش تدریس خود برآید و آن را با نیازها و علایق شاگردان و محتوای آموزشی هماهنگ سازد.
۴. ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای شناخت نارساییهای آموزشی شاگردان و ترمیم آن‌ها: تحلیل ارزشیابی به ویژه ارزشیابی تکوینی نشان خواهد داد که شاگردان چه مطالبی را فرا گرفته‌اند و چه مفاهیمی را نیاموخته‌اند و چگونه می‌توان آنان را برای جبران چنین کمبودهایی یاری کرد.
۵. ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای ایجاد رغبت و کسب عادات صحیح آموزشی در شاگردان: ارزشیابی باید شاگردان را با میزان کار و فعالیتشان آشنا سازد، علت و میزان پیشرفت یا عقب ماندگی آنان را مشخص سازد و در آنان رغبت و انگیزه تلاش و فعالیت بیشتر به وجود آورد.
۶. ارزشیابی به عنوان عاملی برای ارتقای شاگردان: یکی از وظایف ارزشیابی، سنجیدن میزان توانایی شاگردان برای ارتقای آنان از یک مرحله به مرحله دیگر است. متأسفانه در فرآیند فعالیت‌های آموزشی مدارس، بقیه‌ی هدف‌های ذکر شده فراموش می‌شود و معلمان یگانه هدف ارزشیابی را نمره دادن و ارتقای شاگردان تصور می‌کنند.

اهمیت و ضرورت ارزشیابی

۱. از نظر معلم: (به دست آوردن اطلاعات در سه مقوله)
- الف) اشکالات و نواقص موجود در طرح آموزشی را از دیدگاه هدف‌ها، محتوا، روش‌ها، مواد و وسایل آموزشی و عناصر دیگر در اختیار معلم قرار می‌دهد.
- ب) میزان پیشرفت تحصیلی شاگردان و آمادگی آنان را برای آموزش‌های بعدی مشخص می‌کند.

ج) کارآیی تدریس و کفایت ابزارهایی را که در اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی شاگردان به کار رفته است، نشان می‌دهد.

۲. از نظر شاگرد: چنانچه ارزشیابی به نحو مطلوب انجام گیرد.

الف) ارزشیابی برای جلب دقت و تلاش شاگردان برای یادگیری و همچنین آگاهی از پیشرفت تحصیلی آنان انگیزه بسیار موثری است.

ب) شاگردان به وسیله ارزشیابی، به جنبه‌های مثبت و منفی خود در یادگیری پی خواهند برد.

ج) ارزشیابی مستمر سبب خواهد شد که مطالب آموزشی دائماً مرور شود و از یاد نرود.

د) نتایج ارزشیابی شاگردان را به خودشناسی که یکی از هدف‌های مهم تعلیم و تربیت است رهنمون می‌شود. مثلاً تصمیم آگاهانه برای انتخاب رشته.

انواع ارزشیابی

۱. ارزشیابی تشخیصی

۲. ارزشیابی تکوینی

۳. ارزشیابی پایانی

ارزشیابی تشخیصی: معلم قبل از تدریس هر مطلب آموزشی، می‌بایست معلوم کند که آیا شاگردان توانایی‌ها و مهارت‌هایی را که

لازمه فراگیری مطالب جدید است، آموخته‌اند یا نه. به دست آوردن چنین اطلاعاتی مستلزم ارزشیابی تشخیصی است.

دو هدف ارزشیابی تشخیصی:

۱. قرار دادن شاگردان در موقعیتی مناسب که بتوانند یادگیری مطالب تازه درسی را آغاز کنند.

۲. کشف علل مشکلات یادگیری آنان در راه رسیدن به هدف‌های آموزشی

ارزشیابی تشخیصی معیار مناسبی برای تعیین بهترین نقطه شروع فعالیت از لحاظ تاثیر گذاری در جریان آموزشی است. می‌توان

تشخیص داد که شاگردان در یادگیری مطالب پیش نیاز درس تازه به چه مطالبی نیازمندند.

تفکیک انواع ارزشیابی کار آسانی نیست؛ زیرا اگر ارزشیابی تشخیصی برای اطلاع از سطح آگاهی‌های علمی شاگردان در شروع کار آموزشی انجام شود عمدتاً می‌تواند متکی بر نتایج ارزشیابی پایانی باشد. اما اگر ارزشیابی تشخیصی برای شناسایی مشکلات یادگیری شاگردان در حین آموزش باشد، می‌تواند بر نتایج ارزشیابی تکوینی متکی باشد. یعنی در بعضی مواقع ارزشیابی پایانی و تکوینی، خود می‌توانند نقش ارزشیابی تشخیصی را ایفا کنند.

ارزشیابی تکوینی: ارزشیابی تکوینی زمانی به اجرا در می‌آید که فعالیت‌های آموزشی هنوز جریان دارد و یادگیری شاگردان در حال تکوین یا شکل‌گیری است. ارزشیابی تکوینی را ارزشیابی مرحله‌ای نیز می‌نامند. وظایف ارزشیابی تکوینی تنها به اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی شاگردان در مراحل مختلف تدریس ختم نمی‌شود. بلکه سبب اطلاع به موقع شاگرد و معلم از چگونگی و نوع اشکال‌هایشان می‌شود.

موارد استفاده از ارزشیابی تکوینی

الف) گام به گام پیشرفتن در یادگیری: به این معنی که آموختن مطلب یک موضوع درسی به صورت "مرحله‌ای" صورت می‌گیرد و یادگیری واحدهای قبلی برای یادگیری کامل واحدهای بعدی ضروری می‌شود.

ب) اصلاح روش تدریس: معلم می‌تواند با توجه به یافته‌های این نوع ارزشیابی، روش تدریس خود را اصلاح یا روش تدریس مناسب‌تری انتخاب کند.

ارزشیابی پایانی: ارزشیابی پایانی یا ارزشیابی تراکمی در پایان یک ترم یا یک سال تحصیلی انجام می‌پذیرد و معمولاً ناظر به ارزشیابی هدف‌های نهایی آموزشی است.

انواع ارزشیابی بر حسب نحوه اجرا

انواع ارزشیابی به دو دسته کلی تقسیم می‌شود:

- ارزشیابی انفرادی: اکثراً آزمون‌های شفاهی و عملی
- ارزشیابی گروهی

انواع ارزشیابی بر حسب تفسیر نتایج

- **ارزشیابی معیاری:** آزمون‌ها براساس ملاک و معیار مطلق

اگر عملکرد فرد را در یک آزمون در مقایسه با نوعی معیار از پیش تعیین شده تفسیر کنیم، به آن ارزشیابی معیاری یا ارزشیابی ملاکی می‌گویند. بیشتر ارزشیابی‌های پایانی این چنین هستند.

- **ارزشیابی هنجاری:** ملاک و معیار نسبی

ارزشیابی هنجاری عملکرد یا پیشرفت شاگرد را با هدف آموزشی یا معیاری از پیش تعیین شده نمی‌سنجند بلکه عملکرد او را با عملکرد گروهی از شاگردان مقایسه می‌کنند. در این نوع ارزشیابی معیار مطرح نیست، بلکه شاگردان به ترتیب نمره‌هایی که به دست آورده‌اند - از نمره زیاد به نمره کم - ردیف می‌شوند. هدف عمده این است که تعیین کنیم فراگیر نسبت به شاگردان دیگر چه وضعی دارد. آزمون‌های ورودی دانشگاه معمولاً از نوع هنجاری هستند.